

3. Кримінальний кодекс України. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2341-14.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 6-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника та М.І. Хавронюка. Київ : Юридична думка, 2009. 1236 с.
7. Податковий кодекс України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/stru#Stru>.
8. Закону України від 07.06.2018 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928.
9. Контрольний текст (проекту) Кримінального кодексу України (+ проступки) – (станом на 29.03.2021 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/03/30/kontrolnyj-proekt-kk-29-03-2021-1.pdf>.

УДК 343.22

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.3.29>

СКЛЯР М.О., НЕБОГАТІКОВА С.С.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CRIMINAL RESPONSIBILITY: THEORETICAL ASPECT

Авторами досліджується надзвичайно актуальна та основоположна тема в галузі кримінального права, а саме можливість притягнення штучного інтелекту до кримінальної відповідальності в теоретичному аспекті.

У науковій статті наголошується на тому, що в результаті стрімкого розвитку людства воно зустрічається із новими викликами, які потребують правового врегулювання. Одним із таких викликів є проблема надання штучному інтелекту правосуб'єктності та визнання його суб'єктом кримінального правопорушення.

Автори у роботі зазначають про досить широке використання штучного інтелекту в світі, що детерміноване його здатністю швидко аналізувати та синтезувати значні обсяги інформації й приймати виважені рішення.

У результаті аналізу сучасного стану розвитку штучного інтелекту, автори доходять висновку, що на цьому етапі визнання його суб'єктом кримінального правопорушення є неможливим, адже він позбавлений свідомості та волі. Таким чином, діяння штучного інтелекту не матиме обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення – вини.

Авторами у науковій статті проведено порівняння правового статусу юридичної особи в сфері кримінального права та штучного інтелекту. Законодавець не визнає юридичну особу суб'єктом кримінального правопорушення, однак Кримінальний кодекс України вміщує в собі розділ XIV¹ «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». На переконання авторів, у найближчому майбутньому

© СКЛЯР М.О. – студентка III курсу (Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

© НЕБОГАТІКОВА С.С. – студентка III курсу (Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

законодавець має внести зміни до Кримінального кодексу України та доповнити його розділом, який стосуватиметься заходів кримінально-правового характеру щодо штучного інтелекту (електронної особи). У разі ж, якщо штучний інтелект отримає свідомість та волю, існуватимуть усі підстави для того, щоб визнати його суб'єктом кримінального правопорушення, що тягнутиме за собою можливість притягнення його до кримінальної відповідальності.

Окрему увагу в науковій статті присвячено покаранням або заходам кримінально-правового характеру, що в майбутньому можуть застосовуватися до штучного інтелекту. Як приклади наслідків негативного характеру щодо штучного інтелекту наводяться: деактивація, перепрограмування або наділення статусом злочинця, яке буде служити попередженням для всіх учасників правовідносин.

Автори наголошують на тому, що визнання штучного інтелекту суб'єктом кримінального правопорушення та притягнення його до кримінальної відповідальності, як і застосування до нього заходів кримінально-правового характеру, потребуватиме докорінної перебудови системи кримінального права.

Ключові слова: *штучний інтелект, кримінальна відповідальність штучного інтелекту, суб'єкт кримінального правопорушення, електронна особа, заходи кримінально-правового характеру, свідомість, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення.*

The authors study an extremely relevant and fundamental topic in the field of criminal law, namely the possibility of bringing artificial intelligence to criminal responsibility in the theoretical aspect.

The scientific article emphasizes that as a result of the rapid development of mankind, it faces new challenges that require legal regulation. One such challenge is the problem of giving artificial intelligence legal personality and recognizing it as a criminal offense.

The authors note the widespread use of artificial intelligence in the world, which is determined by its ability to quickly analyze and synthesize large amounts of information and make informed decisions.

As a result of the analysis of the current state of development of artificial intelligence, the authors come to the conclusion that at this stage it is impossible to recognize him as a subject of a criminal offense, because he is deprived of consciousness and freedom. Thus, the act of artificial intelligence will not have the obligatory sign of the subjective side of the criminal offense – guilt.

The authors in the scientific article compare the legal status of a legal entity in the field of criminal law and artificial intelligence. The legislator does not recognize a legal entity as a subject of a criminal offense, but the Criminal Code of Ukraine contains Section XIV-1 “Measures of a criminal nature against legal entities”. According to the authors, in the near future the legislator should amend the Criminal Code of Ukraine and supplement it with a section dealing with measures of criminal law in relation to artificial intelligence (electronic person). If the artificial intelligence is given consciousness and will, there will be every reason to recognize it as a subject of a criminal offense, which will entail the possibility of prosecuting it.

Special attention in the scientific article is devoted to punishments or measures of criminal law nature, which in the future may be applied to artificial intelligence. Examples of negative consequences for artificial intelligence are: deactivation, reprogramming or criminalization, which will serve as a warning to all parties to the relationship.

The authors emphasize that the recognition of artificial intelligence as a subject of a criminal offense and bringing it to criminal responsibility, as well as the application of criminal law measures to it will require a radical overhaul of the criminal law system.

Key words: *artificial intelligence, criminal liability of artificial intelligence, the subject of a criminal offense, electronic person, measures of a criminal nature, consciousness, the subjective side of the criminal offense.*

Вступ. Людство розвивається стрімкими темпами, повсякчас створюються нові відкриття, більшість з яких пов'язана із технологіями. Людина змінює світ, зокрема використовуючи науко-

ві відкриття у галузі штучного інтелекту (далі – ШІ) та робототехніки. У зв'язку із відповідним рівнем розвитку людської цивілізації набувають особливої актуальності питання наділення ШІ певними правами та обов'язками, тобто надання йому певної правосуб'єктності.

У науковому співтоваристві точиться дискусія стосовно доцільності та необхідності визнання у найближчому майбутньому ШІ суб'єктом кримінального правопорушення. Надання йому такого статусу зробить можливим притягнення ШІ до кримінальної відповідальності у разі вчинення кримінального правопорушення.

Однак під час дослідження проблеми визнання ШІ суб'єктом кримінального правопорушення виникає велика кількість питань, зокрема: «Чи буде можливим встановити суб'єктивну сторону в суспільно небезпечному діянні ШІ?», «Які покарання найбільш раціонально використовувати у разі притягнення ШІ до кримінальної відповідальності», «Яких змін зазнає кримінально-правова система України у разі можливості притягнення ШІ до кримінальної відповідальності?»

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням штучного інтелекту та кримінальної відповідальності займалася незначна кількість науковців, серед них: С.Ф. Денисов, В.Г. Павлов, О.Е. Радутний, М.В. Карчевський. Питанням суб'єкта кримінального правопорушення та кримінальної відповідальності велику увагу приділили О.В. Зайцев, М.Й. Коржанський, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, В.В. Устименко, М.І. Хавронюк та інші.

Постановка завдання. У процесі дослідження можливості притягнення ШІ до кримінальної відповідальності в теоретичному аспекті автор прагне досягти таких цілей: проаналізувати сучасний стан розвитку ШІ; дослідити можливість ШІ бути суб'єктом кримінального правопорушення; охарактеризувати можливості суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, вчиненого ШІ; порівняти місце юридичної особи в сучасному кримінальному праві та ШІ в майбутньому.

Результати дослідження. Протягом тривалого часу в світі домінують ідеї гуманізму, про яви якого містяться й у нормативно-правових актах України. Відповідно до ч. 1 ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Безумовно, існує тісний взаємозв'язок між гуманізмом та визнанням людини найдосконалішою істотою. Втім, чи це насправді так? 11 травня 1997 року комп'ютер Deep Blue переміг чемпіона світу з шахів Гаррі Каспарова із загальним рахунком 3,5 на 2,5 бали. Дві партії виграв комп'ютер, один раз людина, а три партії було зіграно внічю [2]. Тож, ідея про ідеальність людського розуму не є чимось сталим, адже він в окремих галузях уже поступається ШІ. Чи може це свідчити про те, що в найближчому майбутньому ШІ отримає правосуб'єктність та зможе бути притягнутим до кримінальної відповідальності? Можливо, що так.

Варто зазначити, що законодавець сьогодні стоїть на традиційній системі кримінального права, коли суб'єктом кримінального правопорушення може бути лише людина. Так, відповідно до ч. 1 ст. 18 Кримінального кодексу України (далі – КК України) суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [3]. Однак у науковому середовищі повсякчас лунають думки стосовно можливості притягнення в найближчому майбутньому ШІ до кримінальної відповідальності. Перед тим, як перейти безпосередньо до оцінки можливості наявності в діях ШІ всіх елементів складу кримінального правопорушення, необхідно проаналізувати, в якому стані сьогодні перебуває ШІ, які його можливості та в яких сферах він використовується.

Відомий дослідник Джеймс Баррат у своїй праці «Наш останній винахід: штучний інтелект і завершення ери людства» зазначає, що комп'ютер проекту Busy Child працює зі швидкістю 36,8 петафлоп за секунду, що вдвічі швидше за швидкість роботи людського мозку [4]. Отже, сучасний пристрій здатен з високою швидкістю аналізувати великий потік інформації, що свідчить про значні можливості ШІ. Останній використовується у різноманітних технологіях, адже його здатність піддавати інформацію аналізу та синтезу, приймати швидкі та виважені рішення є кращою порівняно з людським. Щодо цього О.Е. Радутний наголошує на тому, що сьогодні ШІ використовують в алгоритмах, які фільтрують фоновий шум у слухових апаратах, підказують водіям вірний напрямок руху за навігаційними картами, здійснюють пропозиції споживачам на підставі аналізу їх попередніх замовлень, пропонують новини та аналітичні огляди певної спрямованості на підставі аналізу Великих Даних, підтримують процес прийняття рішень щодо лікування онкологічних захворювань молочної залози, підбирають варіанти лікування та розшифровують

електрокардіограми. Крім промислових роботів, існують вже роботи-хірурги, які приймають рішення більш впевнено та ефективно, ніж лікарі – фізичні особи – початківці. Автоматична ідентифікаційна система вдало працює у Департаменті США, з її допомогою під час видачі віз обробляється більше семидесяти п'яти мільйонів фотографій на рік [5, с. 109].

Проблема визнання ШІ суб'єктом кримінального правопорушення особливо актуалізувалася після того, як наприкінці жовтня 2017 р. робот Софія стала першим роботом у світі, який отримав громадянство Саудівської Аравії. [6]. Отже, між Саудівською Аравією та роботом Софією виник двосторонній зв'язок, у якому обидві сторони наділені певними правами та обов'язками. Це, безсумнівно, свідчить про значний розвиток інтелектуальних характеристик ШІ, внаслідок наявності яких робот Софія отримала правосуб'єктність.

Таким чином, сучасний стан розвитку ШІ свідчить про те, що він технічно здатний до вчинення суспільно небезпечних діянь, якщо його на це запрограмувати. Однак, як відомо, склад кримінального правопорушення вміщує 4 елементи: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону. Якщо стосовно наявності об'єкта та об'єктивної сторони у разі вчинення ШІ суспільно небезпечного діяння великих сумнівів немає, адже буде заподіяна шкода об'єкту кримінально-правової охорони внаслідок вчинення того чи іншого діяння (дії або бездіяльності), то встановлення суб'єкта та суб'єктивної сторони залишається під питанням. Варто більш детально проаналізувати суб'єктивну сторону, адже у разі вчинення ШІ суспільно небезпечного діяння, яке посягає на об'єкт кримінально-правової охорони при цьому характеризується виною, питання можливості визнання його суб'єктом кримінального правопорушення буде з очевидністю вирішено.

Як стверджує А.М. Бібік, суб'єктивна сторона злочину – це внутрішня сторона злочину, тобто психічна діяльність особи, що відображує ставлення її свідомості та волі до суспільно небезпечного діяння, що нею вчиняється, і до його наслідків [7, с. 398]. Отже, суб'єктивну сторону в сучасному кримінальному праві характеризують за допомогою свідомості та волі. Однак чи наявні вони у ШІ? Більшість науковців переконані, що ні. Однак, як дізнатися, що в ШІ немає свідомості? Що являє собою свідомість? Свого часу С.Л. Рубінштейн досить вдало писав: «Наявність свідомості передбачає виокремлення людини з її середовища, появу відношення суб'єкта дії та пізнання до об'єктивного світу. Свідомість завжди передбачає пізнавальне відношення до предмета, який перебуває поза свідомістю» [8, с. 273].

Таким чином, свідомість передбачає певне ставлення суб'єкта (ШІ) до того чи іншого об'єкта. Як відомо, сьогодні ШІ позбавлений свідомості та самосвідомості, а сам він становить сукупність алгоритмів, які були в нього запрограмовані винахідником або користувачем, а в окремих випадках і ним самим. Щодо цього С.Ф. Денисов та В.Г. Павлов наголошують, що ШІ, позбавлений психіки і свідомості, не можна визнати осудним і усвідомлюють фактичний характер своїх дій, через що ключовий елемент складу злочину – суб'єктивна сторона – стосовно ШІ відсутня, і, як наслідок, відсутній склад злочину [9, с. 196].

Однак, якщо ШІ з часом, у результаті свого розвитку, під впливом винахідницьких дій людини отримає свідомість, самосвідомість та волю, чи зможе законодавець в такому випадку визнати штучний інтелект суб'єктом кримінального правопорушення, цим дозволити притягнення ШІ до кримінальної відповідальності? На наше переконання, у разі встановлення в ШІ свідомості та волі, коли це призведе до виявлення в його діях під час вчинення суспільно небезпечного діяння вини як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони, законодавець буде вимушений погодитися з неминучістю встановлення кримінальної відповідальності для ШІ.

Видається доцільним провести аналогію між ШІ (електронною особою) та юридичною особою в сфері кримінального права. Довгий час в науковому співтоваристві точився дискурс стосовно доцільності визнання юридичної особи суб'єктом кримінального правопорушення. Аналіз КК України свідчить про те, що законодавець вважає недоцільним визнавати юридичну особу суб'єктом кримінального правопорушення, оскільки вона є юридичною фікцією, яка не має власної свідомості. Натомість Загальна частина КК України вміщує в собі розділ XIV¹ «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Існування цього розділу в КК України дозволяє застосовувати до юридичних осіб такі заходи, як штраф, конфіскація майна та ліквідація. Можливо, на сучасному етапі розвитку ШІ доцільно створити подібний розділ та передбачити там заходи кримінально-правового характеру для електронних осіб.

У разі прийняття законодавцем рішення стосовно можливості притягнення ШІ до кримінальної відповідальності або застосування до нього заходів кримінально-правового характеру, які покарання (заходи кримінально-правового характеру) доцільно застосовувати? Деякі західні

вчені-юристи дотримуються думки про необхідність залучення роботів і ШІ до кримінальної відповідальності. На їхню думку, для ШІ слід передбачити спеціальні види покарання, такі як деактивація, перепрограмування або наділення статусом злочинця, яке буде служити попередженням для всіх учасників правовідносин [9, с. 196].

Висновки. Отже, стрімкий розвиток людства нерозривно пов'язаний із новими викликами для правових систем усіх держав світу, які мають бути ефективно вирішені протягом короткого проміжку часу. Одним із таких викликів є питання притягнення ШІ до кримінальної відповідальності. Оскільки на сучасному етапі розвитку ШІ позбавлений свідомості, то в його діях, навіть якщо вони суспільно небезпечні, відсутній склад будь-якого кримінального правопорушення. Зважаючи на це, сьогодні підстави для визнання ШІ суб'єктом кримінального правопорушення відсутні, однак видається доцільним у найближчому майбутньому доповнити КК України розділом, в якому будуть передбачені заходи кримінально-правового характеру, що можуть бути застосовані до ШІ (до них можна віднести деактивацію, перепрограмування або наділення статусом злочинця). Якщо (коли) ШІ матиме свідомість та волю, на нашу думку, законодавцю буде необхідно внести зміни до КК України та визнати ШІ суб'єктом кримінального правопорушення, адже у разі вчинення суспільно небезпечного діяння суб'єктивна сторона може характеризуватися виною у формі умислу або необережності. Тож, повністю погоджуємося з думкою О.Е. Радутного, який стверджує, що штучний інтелект, фізично втілений в об'єкт робототехніки, повинен розглядатися як суб'єкт правовідносин, можливо, десь посередині між юридичними і фізичними особами, поєднуючи їх окремі риси з урахуванням відповідної специфіки [10, с. 129].

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Людина проти штучного інтелекту: хто кращий гравець. URL: <https://techtoday.in.ua/reviews/lyudina-proti-shtuchnogo-intelektu-hto-krashiy-gravets-77679.html> (дата звернення: 04.08.2021).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n555> (дата звернення: 04.08.2021).
4. Barrat James. Our Final Invention: Artificial Intelligence and the End of the Human Era. URL: <https://www.tor.com/2013/09/20/our-final-invention-excerpt/> (дата звернення: 04.08.2021).
5. Радутний О. Е. Штучний інтелект як суб'єкт злочину. *Інформація і право*. 2017. № 4(23). С. 106–115.
6. Савчук Т. Чим відома робот-гуманоїд Софія. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28882554.html> (дата звернення: 04.08.2021).
7. Бібік А. М. Поняття і значення суб'єктивної сторони злочину. С. 398-399. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/743/398.pdf?sequence=1> (дата звернення: 04.08.2021).
8. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. О месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира. Москва : Изд-во АН СССР, 1957. 328 с.
9. Денисов С.Ф., Павлов В.Г. Штучний інтелект: теоретичні аспекти кримінальної відповідальності. *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації*: зб. тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті члена Правління Кримінол. асоц. України, проф. Тетяни Андріївни Денисової (м. Харків, 16 квіт. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 194–197.
10. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність штучного інтелекту. *Інформація і право*. 2017. № 2(21). С. 124–132.